

ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ НОБЕЛІВСЬКОГО РУХУ ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

У статті розглянуті історичні передумови розвитку нобелівського руху в Україні, проаналізовано основні галузі науки, представники яких були номіновані та отримали Нобелівську премію. Визначена політична складова, яка впливає на прийняття рішень щодо номінантів Нобелівської премії.

Ключові слова: нобелівський рух, суспільно-політичні проблеми, історичні передумови, політичні аспекти, міжнародна політика, соціальна політика, Нобелівська премія, Нобелівські лауреати.

В статье рассмотрены исторические предпосылки развития нобелевского движения в Украине, проанализированы основные области науки, представители которых были номинированы и получили Нобелевскую премию. Определена политическая составляющая, которая влияет на принятие решений относительно номинантов Нобелевской премии.

Ключевые слова: нобелевское движение, общественно-политические проблемы, исторические предпосылки, политические аспекты, международная политика, социальная политика, Нобелевская премия, Нобелевские лауреаты.

This article deals with historical premises of Nobel Movement development in Ukraine, with main spheres of science, which representatives had been nominated and had got the Nobel Prize. The author found the political element, that influences on the decision-making about Nobel Prize nominants.

Key words: Nobel movement, social-political problems, historical preconditions, political aspects, international politics, social policy, Nobel prize, Nobel laureates.

На рубежі XX та XXI століть помітно зріс міжнародний авторитет Нобелівського руху та лауреатів Нобелівської премії, які, згідно зі Заповітом А. Нобеля, «принесли найбільшу користь людству» [1]. За понад 100 років цією найпрестижнішою нагородою відзначено близько 800 творців вершинних досягнень у галузі природничих наук, літератури, політики, а з 1969 р. й економіки як визнання ролі соціальної теорії для суспільного прогресу. Обранці Нобеля своїм розумом і результативною діяльністю сприяють розвитку науки і культури, поступу народів до взаєморозуміння, обмеження гонки озброєнь і утвердження миру. На думку президента Міжнародного інформаційного Нобелівського центру В.М. Тютюнника (уродженця м. Куп'янськ Харківської області України), тепер усій інтелектуальній спільноті «стало зрозуміло, що Нобелівські премії виступають глобальним явищем, феноменом світової культури» [2].

Виявляючи шану лауреатам найпрестижнішої світової нагороди – вченим, письменникам і політикам, інтелектуали відзначають також «технологічний і політичний оптимізм, котрий був притаманний Альфреду Нобелю» [3], видатному винахіднику, підприємцю, політикуві та засновнику премій свого імені. Альфред Нобель, який виріс, розпочинав підприємницьку діяльність у Росії, проживав і плідно працював у Швеції, Німеччині, Франції, Італії, вів справи своєї індустріальної імперії у багатьох інших країнах світу, за характером діяльності та переконаннями «був у вищій мірі інтернаціональним європейцем» [4].

А. Нобель виявив свою здатність поєднувати проникливий розум ученого й винахідника потужних вибухівок зі спрямованим вперед динамізмом промисловця і противника війни, поборника миру між народами. А. Нобель не лише володар 355 патентів на винаходи в різних галузях, а також відомий як новатор

прогресивних форм організації промислового виробництва. Він та інші члени його талановитого роду (батько, брати, племінники) були ініціаторами таких на той час нововведень як нафтопровід, танкери для транспортування нафти, цільнометалеві баржі, спеціальні залізничні цистерни, організаторами видобутку нафти в Баку та її транспортування по річці Волга, а також по залізниці, включаючи територію України, власниками відомого в Європі підприємства з переробки нафти – «Товарищество нефтяного производства братьев Нобель». Розгалужені виробничо-торговельні підрозділи цього підприємства були й на території сучасної України, зокрема, в м. Гадяч на Полтавщині, що зафіксовано на давньому фото [5].

Донедавна вважалось, що А. Нобель займався лише винахідництвом та нагромаджував свої капітали на виробництві й торгівлі зброєю. Але нові пошуки дослідників його життя й діяльності переконують у тому, що він не цурався політики, більше того – пропонував свою схему управління суспільством, що базувалася на засадах соціальної справедливості. Виявляючи значний інтерес до соціально-політичних проблем свого часу та роззброєння і збереження миру, Нобель дотримувався поглядів, переважно соціалістичних, які в його епоху вважалися радикальними. А. Нобель також здійснив суттєвий внесок у створення на його Батьківщині – у Швеції – нової моделі суспільного ладу – так званої «шведської моделі соціалізму» чи «капіталізму з людським обличчям» [6]. Понад сто років тому, сімейні робітники у Нобелів, на підприємствах, розташованих у різних куточках Російської імперії, отримували добре обладнані будинки чи квартири, а самотні проживали у комфортабельних гуртожитках, користувалися безоплатними їдальнями, медичним обслуговуванням, бібліотеками та оплачуваними відпустками. На підприємствах А. Нобеля на Заході була одна з найвищих в Європі оплата праці, навіть дитячі садки для дітей робітників та інженерно-технічних працівників. Достеменно не відомо, чи були інші капіталісти (росіянин Сава Морозов або українські провідні цукрозаводчики Терещенки, Ханенки, Семиренки) послідовниками нобелівського ведення соціально-відповідального підприємництва чи доходили до цього власним розумом, але факт той, що нобелівські ідеї соціальної справедливості прижилися й розвиваються у Швеції. А на запитання, де найнижчий рівень диференціації доходів (основний показник соціальної справедливості в суспільстві), відповідь та ж – у Швеції (один до трьох; раніше лише СРСР і колишні соціалістичні країни Європи мали подібні показники, але не могли похвалитися рівнем життя Швеції). Тут є над чим замислитися нашим урядовцям, політикам і економістам, коли говоримо про модель розвитку сучасної збіднілої України.

Політичні аспекти Нобелівського руху у значній мірі беруть свій початок із політичних переконань Альфреда Нобеля – його спрямованості на захист

миру, благодійної матеріальної підтримки конгресів прихильників миру, антивоєнних заходів пацифістів, реальної допомоги прогресивним діячам та молодим ученим різних національностей. Він, зокрема, активно підтримав російського фізіолога Івана Павлова – майбутнього лауреата Нобелівської премії: на обладнання лабораторії пожертвував 10 тис. рублів (на той час – солідна сума). Разом із цим він вважав інститут успадкування майна і капіталу несправедливим і згубним, таким, що розбещує спадкоємців.

Мир між народами був ідеалом Альфреда Нобеля. Як не парадоксально, але Нобель – виробник засобів ведення війни, закликав розпустити регулярні армії [7]. Винахідник динаміту, він був переконаний у тому, що ця потужна вибухівка має використовуватися лише у мирних цілях, у гірничо-рудній та будівельній справах. В останні роки життя він активно прилучився до заходів щодо захисту миру, був членом Австрійської ради миру і фінансував цю громадсько-політичну організацію, але все більше переконувався, що рухові за мир бракує реалістичної програми. Полемізуючи з пацифістами, А. Нобель стверджував, що необхідно мати реальний план боротьби за мир, оскільки для досягнення цієї мети недостатньо одного лише бажання, що справі миру не можуть допомогти ні великі партії, ні довгі промови. Потрібна чітка програма дій, прийнята спільно урядами всіх країн світу [8]. Він також висунув на той час «утопічну» ідею: єдиним реальним рішенням проти війни була б угода, якою всі уряди зобов'язуються захищати колективно будь-яку країну, котра зазнає нападу. Такий договір поступово привів би до часткового роззброєння. Пізніше цю нобелівську ідею було використано на практиці як один із фундаментальних принципів Ліги Націй, її Ради Безпеки [9].

Заповідаючи свої капітали на премії, що здобудуть ім'я Нобеля, він, один із найбагатших капіталістів XIX століття, зробив неможливе – ушляхетнив капітал, подав приклад політичної мудрості й людського благородства. Серед премій за видатні здобутки в 5 галузях наукової діяльності, літератури також нагорода тому, хто «зробив вагомий внесок у згуртування народів, знищення рабства, зниження чисельності існуючих армій і сприяння мирній домовленості» [10], котру називають Премією Миру. Як вважають дослідники Нобелівського руху, задум, що ліг в основу Заповіту Нобеля від 27 листопада 1895 р., визрів під впливом близької йому людини, відомої пацифістки Берти фон Зутнер – автора популярної книги «Геть зброю!», котра вже після смерті А. Нобеля буде відзначена Нобелівською премією миру [11].

Навколо Нобелівських премій, які вручаються щорічно, починаючи з 10 грудня 1901 р., проходять гарячі дискусії, особливо щодо Премій Миру та з літератури. Широкий загал

людей не може так легко обговорювати новітні наукові відкриття, а ось літературні твори, публічні дії політиків у більшості на виду. Питання присудження чи не присудження Нобелівської премії з часом перетворилося у фактор політичний [12]. Нерідко нагородження Нобелівською премією приводило до вкрай небажаних політичних наслідків для її лауреатів. Мала місце відмова від премії: так вчинив 1964 р. французький письменник і громадсько-політичний діяч Ж.-П. Сартр, оскільки ця нагорода не відповідала його життєвій філософії. Пацифіст і антифашист Карл фон Осецький перебував у німецькому концтаборі, коли був удостоєний Нобелівської Премії Миру за 1936 р. А. Гітлер сприйняв з обуренням цей факт і 1937 р. заборонив громадянам Німеччини отримувати Нобелівську нагороду, очевидно, з образи на те, що на початку 1930-х років він був одним із претендентів на премію Нобеля з літератури за «Майн Кампф», але її йому не присудили [13]. Лауреата Осецького так і не випустили для отримання нагороди в Осло (в столиці Норвегії вручають Премію Миру), невдовзі він загинув від тортур. У СРСР Борис Пастернак, автор роману «Доктор Жеваго», який мав тісні зв'язки з Україною, удостоєний Нобелівської премії з літератури 1958 р., радісно сприйняв цю новину, але під партійним політичним та ідеологічним тиском, вимогами керівництва Спілки письменників СРСР відмовитись від нагороди [14], він змушений був це зробити. Олександр Солженіцин удостоєний Нобелівської премії з літератури за 1970 р., а отримав її лише після видворення з СРСР. Радянська сторона висловлювала офіційний демарш із приводу присудження Нобелівської Премії Миру академіку Андрію Сахарову, хоча Статуту Нобелівських установ не допускають ніякого державного, урядового, політичного тиску на їх рішення – вони незалежні ні від політичної кон'юнктури, ні тим більше від бажання чи вимог урядів, політичних чи державних структур. Широкий загал не завжди схвалює висновки Нобелівських установ. Так, громадськість СРСР не раділа нагородженню партійного і державного діяча колишнього СРСР М.С. Горбачова Премією Миру (1990 р.), оскільки при ньому запалали вогнища конфліктів, політичного чи етнічного протистояння у Грузії, Нагірному Карабасі, Литві, котрі подекуди не припиняються й нині. Навіть останнім часом триває урядова, політична протидія окремим лауреатам Нобелівської Премії Миру в Китаї, Бірмі і тепер виявляється єдина сутність тоталітаризму – не сприйняття інакодумства своїх громадян, з одного боку, і нетерпимість до підтримки їх прав на власну думку чи політичних поглядів з боку зарубіжних організацій, зокрема, Нобелівських комітетів.

Загалом чимало критиків відстоюють точку зору, згідно якій політики не повинні номінуватися на Нобелівську Премію Миру, оскільки сприяння

порозумінню між народами, їх політичним домовленостям з обмеження гонки озброєнь – прямий обов'язок політичних і державних діячів.

У СРСР до Нобелівських премій ставилися з підозрою, чинили протидію підтримці Нобелівського руху. Виразні політичні обертони, багатократно підсилені світовою пресою після вручення премії тому чи іншому нобелівському лауреату, найперше з літератури чи Премії Миру, здавалися ідеологам КПРС небезпечними. Радянське керівництво визнавало авторитет міжнародного Нобелівського руху, але водночас наполегливо протидіяло контактам громадян СРСР із Нобелівським Фондом, зі зарубіжними колегами, що створювало атмосферу закритості радянських вчених, письменників, громадсько-політичних діячів (окрім вузького кола партійних лідерів), перешкоди на шляху до їх нобелівського визнання. Проте траплялися й часом слушні критичні зауваження в радянській пресі на адресу нобелівських комітетів їх окремих прорахунків: не присуджено премії видатному вченому Д. Менделєєву, «політично проігноровано» російських письменників Л. Толстого, М. Горького, керівника Радянської держави В.І. Леніна, його кандидатуру в грудні 1917 р. висували на Премію Миру норвезькі соціал-демократи [15], а пізніше підтримав Бернард Шоу, який назвав Леніна «єдиним європейським правителем, котрий володіє талантом, характером і знаннями, що відповідають його високому становищу» [16], та провідних українських письменників. Проте така критика переважно мала ідеологічне та антизахідне спрямування. В Українській РСР, як і всьому СРСР, обмежували видання творів зарубіжних письменників, відзначених Нобелівською премією з літератури та Премією Миру (У. Черчілл) хоча окремих із них все ж друкували, наприклад, Ж.-П. Сартра, Е. Хемінгуей, Р. Ролана та ін. Форми цієї антинобелівської боротьби, її деталі та вплив на долі радянських вчених, правозахисників змінювались, залишаючись незмінними за ідеологічною та ізоляціоністською сутністю. А щодо гідних претендентів на Нобеля з України, то вони, на нашу думку, зазвичай мало «розкручені» та недостатньо відомі на Заході.

У цивілізованому світі Нобелівський рух користується високим авторитетом і розглядається як форма суспільно-політичної діяльності з підтримки прогресивних тенденцій, заснованих на моральних принципах, вимогах і нормах, обумовлених Заповітом Альфреда Нобеля. Водночас це – вивчення й поширення гуманістичних ідей Нобеля та лауреатів премії його імені, номінування на премію нових імен видатних подвижників науки, літератури і миролюбної політики, налагодження плідної співпраці вчених і громадсько-політичних діячів у розв'язанні актуальних проблем людства. Формування цього руху відбулося наприкінці XIX ст., а розвиток припадає на XX ст. – одне з найдраматичніших і динамічних у долі країн і народів. Нобелівський

рух займає одне з провідних місць у новітній історії, є виразно гуманістичною культурною і політичною складовою розвитку суспільства в умовах глобалізації. Утвердження Нобелівського руху у значній мірі стало можливим завдяки праці дослідників – нобелістів, громадян різних країн.

Останнім часом Нобелівський рух започатковано в нашій молодій державі Україна, де він здобуває все ширшу підтримку науковців та інтелектуалів. Це, на нашу думку, обумовлено наступними причинами:

- Україна має історичні зв'язки з Нобелівським рухом. У нас традиційний інтерес до здобутків видатних вчених і миротворців, які удостоєні Нобелівської премії. Окремі з них обиралися зарубіжними членами Академії наук УРСР, а також – Наукового товариства ім. Тараса Шевченка (НТШ) у Львові (Фріц Прегль, 1923 р., Макс Планк, 1924 р., Альберт Ейнштейн, 1929 р.);
- на українській землі народилася плеяда лауреатів Нобелівської премії, хоча здобули міжнародне визнання за рубежом – Ілля Мечников, Зельман Ваксман, Роалд Гофман, Саймон Кузнець, Ісидор Рабі, Георгій (Жорж) Шарпак, Шмуель-Йосеф Агнон; інші мали батьків з України (Герберт Браун, Ерік Кандел, Борис Пастернак, Михайло Шолохов та ін.); треті – навчалися, працювали чи тривалий час проживали в Україні, або активно допомагали їй (Іван Бунін, Лев Ландау, Ігор Тамм, Петро Капиця, Фрїтьоф Нансен, Нільс Бор, Генрік Сенкевич, Жан-Поль Сартр, Джон Стейнбек та ін.), а ряд видатних українців *ймовірно* були номіновані на нобелівську відзнаку (письменники Іван Франко, Володимир Винниченко, Павло Тичина, Улас Самчук, Микола Бажан, Олесь Гончар, Василь Стус, Ліна Костенко, Іван Драч та ін.). Нещодавно після зняття грифу таємності, що зберігається 50 років, стало відомо про перебування серед претендентів на Нобелівську премію в галузі фізіології та медицини видатного офтальмолога з України Володимир Філатова (м. Одеса) [17];
- чимало нобелівських лауреатів – громадян різних країн – підтримували і підтримують наукові, творчі, ділові, родинні стосунки з Україною, її вченими і політичними діячами (Генріх Бьоль, Мати Тереза, Жорес Алфьоров, Джоді Вільямс, Роберт Мандел, Джозеф Стігліц та ін.). Набуває поширення виступи з лекціями Лауреатів Нобеля перед студентами вищих навчальних закладів України, їх коментарі щодо політичних і економічних процесів в Україні;
- як широко повідомлялося у вітчизняній та зарубіжній пресі, серед ймовірних номінантів на Нобелівську Премію Миру були Президенти України Л.Д. Кучма та В.А. Ющенко: перший за активну участь у ядерному роззброєнні України, а другий за мирне розв'язання

конфлікту – так званої «помаранчевої революції» [18];

- Україна прагне інтегруватися у світове співтовариство, європейські політичні структури, а зв'язки з європейською і світовою інтелектуальною елітою, участь у Нобелівському русі сприяють цій меті.

Від першого вручення Нобелівської премії – 10 грудня 1901 р. – в Україні виявляли інтерес до вершинних досягнень її лауреатів у науці, літературній творчості, миротворчій діяльності знаних політиків, адже наука, як і мистецтво та політика міжнародних відносин, не мають кордонів. Проте оцінки цієї відзнаки, ставлення до неї були різні, часом двозначні, очевидно, залежно від політичної орієнтації того чи іншого діяча. У відомих нам висловлюваннях визначних українців про нагороду Нобеля відчувались як схвалення, захоплення, так і «частка ревності». Це було притаманно й Івану Франку, зокрема, в його дещо негативній оцінці нагородження відомого італійця Джозуе Кардуччі (1935-1907). З більшою повагою до премії ставився відомий Богдан-Ігор Антонич (1909-1937), який ще в Сяноцькій гімназії читав (у польському перекладі) твори всіх тодішніх нобелівських обранців, що виходили у Львові й Познані в серії «Бібліотека лауреатів премії Нобеля», а навчаючись у Львівському університеті, про них робив доповіді в гуртку студентів.

Часопис «Вапліте» (орган письменницької групи М. Хвильового – Всеукраїнської академії пролетарської літератури), що 1927 р. виходив у Харкові, відстежував нобелівську статистику, відзначав відсутність серед лауреатів Нобеля громадян СРСР, Української РСР. Неоднозначно, під впливом політичної кон'юнктури в СРСР, у залежності від ставлення конкретного лауреата до соціалізму оцінювали в офіційній Україні факти присудження премії відомим громадським діячам зарубіжних країн. 1930 р. український поет-футурист Михайль Семенко (1892-1937 рр.) віршем «Премія Нобеля» відгукнувся на присудження Премії Миру державному секретареві США Ф.Б. Келлогу (1929) та архієпископу Н. Сьодерблomu (1930, Швеція). В дусі часу автор засуджує пацифізм, що ним нібито керувався Норвезький Нобелівський комітет, висловлював негативне ставлення до його рішення [19]. Натомість, наприклад, відомі українські інтелектуали Володимир Вернадський, Павло Тичина, Олесь Гончар, Микола Бажан шанобливо ставилися до Нобелівської премії, підтримували особисті зв'язки з окремими лауреатами. Власне така полярність, нерідко тенденційність в оцінках Нобелівської відзнаки, зберігались у нас кілька десятиріч, особливо враховуючи відсутність серед лауреатів безпосередніх представників сучасної України. Навіть щодо історії та значення Нобелівського руху, його гуманістичного і політичного значення наші співвітчизники тривалий час були поінформовані дуже мало.

За роки незалежності України ставлення до Нобелівського руху помітно змінюється на зацікавлене й позитивне. Цьому сприяють як політична відкритість нашого суспільства, прагнення політичного керівництва держави (не завжди послідовне, часом суперечливе) ввести Україну у європейські структури, в глобальні процеси, що охоплюють світове співтовариство, так і реальна потреба вітчизняної науки та політики у співпраці з провідниками науковими, гуманітарними та політичними структурами, включаючи Нобелівські установи.

Початок систематичному вивченню надбань нобелівських лауреатів Нобелівської премії та пропаганді серед широкої громадськості Нобелівського руху покладено в Тернополі, де ще 1991 р. започатковано Тернопільські нобелівські читання, які вирізняються тим, що вони з 2001 р. фактично набули статусу міжнародних і проходять за участю вчених, аспірантів, студентів із різних країн світу – від Росії, Білорусії, Польщі – до Швеції, США, Індії, Сирії та інших країн; тематика доповідей чи повідомлень включає широке коло питань нобелістики як молоді науки, що активно розвивається.

Відтак в Україні утворилися громадські формування, які об'єднують вчених і політиків, письменників і громадських активістів, які активно взялися за налагодження різнобічних взаємовигідних зв'язків зі західними науковими центрами та Нобелівськими установами в Стокгольмі (Швеція) та Осло (Норвегія). Першим 2003 р. в Києві утворено український громадський комітет підтримки Нобелівського руху, який очолив відомий український вчений та громадсько-політичний діяч, народний депутат України кількох скликань С.О. Довгий. У регіонах організовано низові осередки цього комітету, налагоджено його ВЕБ-сайт в Інтернеті, започатковано роботу з підготовки до видання лекцій лауреатів Нобелівської премії українською мовою (випуск творів лауреатів Нобелівської премії з літератури вже відбувається кілька років у Києві), що буде особливо важливою подією в інтелектуальному житті нашої молоді держави, передбачено ряд інших заходів. На жаль, задуми комітету реалізуються поки що повільно.

Більш активну діяльність із науковим і політичним акцентом розпочав нещодавно створений у Дніпропетровську Благодійний фонд «Планета Альфреда Нобеля». Прагнення Фонду вийти на міжнародну арену засвідчується й тим, що серед членів його Опікунської ради якого є керівники держави, керівники національних академій наук, лауреати Нобелівської премії у різних номінаціях, відомі політичні діячі та вчені і письменники. Очолює Опікунську раду Фонду Б.Є Патон – президент Національної академії наук України (НАНУ). Одним із перших кроків Фонду було проведення, спільно з НАНУ та Російською академією наук і Російською

академією природничих наук, Міжнародним Інформаційним Нобелівським Центром та іншими важливими вітчизняними та зарубіжними інституціями Міжнародного нобелівського економічного форуму «Світова економіка ХХІ століття: цикли та кризи». Форум проведено 11-13 вересня 2008 р. на базі Дніпропетровського університету економіки і права. Учасники форуму висловили свої думки щодо причин та механізмів глобальної економічної кризи та пропозиції щодо мінімізації її негативних наслідків для нашої держави, а також окреслили перспективи розвитку Нобелівського руху в Україні. В ході Форуму між його впливовими в науковому і політичному світі учасниками було досягнуто домовленість про створення Міжнародного україно-російського Нобелівського університету, аналогів якому ще ніде немає. 2003 р. у Дніпропетровську створено меморіальну залу на честь найвидатніших представників світової інтелектуальної еліти, зокрема, Нобелівських лауреатів з економіки. В перший день роботи форуму тут, перед головним корпусом Дніпропетровського університету економіки та права, урочисто відкрито пам'ятний знак – меморіальний символ «Планета Альфреда Нобеля». Важлива така особливість цього унікального мистецького витвору: пам'ятний знак виготовлено з корозійностійких металів та сплавів (в основному з матеріалів утилізованих стратегічних ракет, що були розміщені в «шахтах» на території України), як символи внеску українського народу у справу ядерного роззброєння на планеті та потенціалу нашої молоді миролюбної держави – одного із світових піонерів ракетобудування.

Зростає актуальність використання в Україні нобелівських ідей для прискорення розвитку науки та освіти, організації міждисциплінарних науково-дослідних і громадських центрів під патронатом лауреатів Нобелівської премії – вчених, письменників і політичних діячів. Українська еліта має докладати всіх зусиль для подолання певної ізоляції країни від наших сусідів, просування імен і досягнень українців, гідних Нобелівської відзнаки. Вивчення унікального досвіду Альфреда Нобеля та лауреатів премії його імені в науковій, технологічній та соціально-політичній діяльності є актуальним, оскільки адаптація їх теоретичних і практичних результатів та застосування не застарілих форм і методів в умовах України буде сприяти проведенню інноваційної та результативної політики. Підтримка в Україні Нобелівського руху послужить розвитку науки, освіти, розширенню взаємовигідних зв'язків із науковими центрами зарубіжних країн, входженню нашої молоді держави в інтелектуальний простір світового співтовариства.

На жаль, і сьогодні в Україні спостерігається певна ізоляція, а більше – необізнаність пострадянського суспільства перед лицем нових досліджень західних вчених у галузі природничих та

суспільних наук. Суспільствознавство в нас продовжує переживати не кращі часи, а марксистська соціальна теорія, яку не відкидає, а використовує значна частина нобелівських лауреатів, має значно більше прихильників, ніж у нашій країні. Ідеологічний вакуум та відсутність плюралізму неможливо заповнити так швидко, як змінити спеціальність «науковий комунізм» на «політологію» і «Капітал» К. Маркса на підручники макроекономіки, які, як вважає автор книги «Нобелевские лауреаты по экономике» В. Иноземцев, можуть бути застосовані для аналізу, зокрема, реальних господарських процесів у країнах колишнього СРСР, «не раніше, ніж через кілька десятиліть» [20].

Знайомство, а фахівцями – ґрунтовне опанування праць нобелівських лауреатів, зокрема, з актуальних проблем політики та економіки, показує, що вивчення соціальних систем та політичних і економічних процесів є навіть складнішим, ніж дослідження в галузі природничих наук. До того ж, Нобелівською премією

відзначені як роботи представників сучасного монетаризму, так і праці вчених, які не визнають його основні постулати, висновки й рекомендації; нагороджують письменників як традиційно консервативних політичних, навіть антикомуністичних поглядів, так і комуністів та прибічників лівих радикальних ідей (Пабло Неруда, Томас Манн, Михайло Шолохов, Даріо Фо, Жозеф Сарамагу та ін). Цей факт, можливо, слід мати на увазі нашому українському читачеві, який здебільшого звик вірити в існування однієї єдиної версії теорії чи лише «національних цінностей», вважаючи багато інших помилковими, «не нашими». Тому наукові, змістовні дискусії, які не втрачають плюралізму й коректності, навіть за наявності принципово відмінних позицій, інтерес до інших думок, тим більше думок «геніїв першого роду», як називають лауреатів Нобелівської премії, дозволить оцінити ту незаперечну спадковість у суспільно-політичній та економічній думці, яку далеко не завжди враховують в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. The will and estate // Alfred Nobel and the Nobel Prizes. – Stockholm: The Nobel Foundation, The Swedish Institute, 2001. – S. 5.
2. Тютюнник В.М. Нобелевская премия – феномен культуры // Нобелистика. Альманах международного нобелевского движения. – 2002, май, № 1. – С. 2.
3. Michael Sohlman, Executive Director The Nobel Foundation. This year // Nobel prize centennial 1901-2001. – Stockholm, 2001. – S. 1.
4. The will and estate // Alfred Nobel and the Nobel Prizes. – Stockholm: The Nobel Foundation, The Swedish institute, 2001. – S. 3.
5. Костюк Володимир. Гадяч у старовинній листівці. – Київ: «КВІЦ», 2007. – С. 72.
6. Сумароков Леонид. О Нобеле, его российских корнях и немного о некоторых наших лауреатах // <http://www.nasledie.ru/persona/-21.01.2009>.
7. Michael Sohlman, Executive Director The Nobel Foundation. This year // Nobel prize centennial 1901-2001. – Stockholm, 2001. – S. 2.
8. В стремлении к миру. Альфред Нобель // 100 человек, которые изменили ход истории. Еженедельное издание. – № 41. – С. 21.
9. Hils K. Stanle. Alfred Nobel and the Nobel Prizes-Stockholm: The Nobel Foundation, The Swedish Institute, 1989. – S. 6.
10. Цит. за: Нобель Альфред Бернгард. Заповіт // Левченко Олександр. Нобелівська інтелектуальна еліта й Україна. – Тернопіль: «Лілея», 2000. – С. 5.
11. Орландо де Руддер. Альфред Нобель. Перевод с фр. Лобанова И. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 1997. – С. 177.
12. В стремлении к миру. Альфред Нобель // 100 человек, которые изменили ход истории. Еженедельное издание. – № 41. – С. 31.
13. Шкляр Л.С., Шпиталь А.Г. Під знаком Нобеля. Лауреати Нобелівської премії з літератури 1901-2006. – Київ: «Грамота», 2006. – С. 10.
14. Блох А.М. Советский Союз в интерьере Нобелевских премий. Факты. Документы. Размышления. Комментарии.–2-е изд., перераб. и доп. Научное издание. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2005. – С. 592.
15. Лалаянц Игорь. «PERPETUUM» Нобель // Поиск. – 1989. – № 4. – С. 4.
16. Цит. за: Шведов Игорь. Так начиналось. Декалогия. – Киев: «Молодь», 1990. – С. 99.
17. Номинанты из СССР по разделам Нобелевской премии по наукам за 1948-1953 годы // Блох А.М. Советский Союз в интерьере нобелевских премий. Факты. Документы. Размышления. Комментарии. – 2-е изд., перераб. и доп. Научное издание. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2005. – С. 337.
18. Ющенко має шанс стати першим в Україні Нобелівським лауреатом // www.exspres.ua/articles/2005/08/30.
19. Семенко В. Нобелівська премія // 3 радянського щоденника. – Київ, 1932. – С. 80.
20. Иноземцев В.П. К читателю // Нобелевские лауреаты по экономике. – Т. 1. – М., 1996. – С. 2.

Рецензенти: доктор історичних наук, професор Колісніченко А.І.;
кандидат історичних наук, доцент Ярошенко В.М.